

THE WOMEN IN THE AENEID**Mădălina Strehie****Assist. Prof., PhD, University of Craiova**

*Abstract: The **Aeneid**, the national epic of the Romans and an ideology for the Principate of Augustus has, besides founding heroes and models for all Romans, many female characters. The women in the **Aeneid** follow the Roman feminine types existing during the Principate, a period during which Virgil lived and created.*

Thus, we can find the Roman matron type, in the epic this role is played by Venus, who is more of a mother than a goddess. The character of Venus strikingly resembles Livia, the wife of Augustus. The courtesan type is played by Dido, Queen of Carthage, a tragic role, just like the life of Roman courtesans in reality, in their overwhelming majority foreign women (ethnically), with the status of slaves.

We also encounter the vestal type, an essentially Roman cult, in two important feminine hypostases. The former refers to the Cumaean Sibyl, it is the professional hypostasis, as she was a priestess, and the latter, in the person of Lavinia, is the moral hypostasis, as she was the one who would become the wife of the founding hero, Aeneas.

*By his masterpiece, the **Aeneid**, Virgil offers the Principate not only an ideological manifesto, but also a social radiography, transforming female characters around Roman politicians of his time into immortal characters. Roman women really made politics worldwide, by means of their husbands, sons, brothers, fathers or lovers, a fact which was masterly revealed in the **Aeneid**, they were not incidentally compared to goddesses.*

Keywords: the Aeneid, female characters, social roles, the Principate, ancient Rome.

Introducere

Eneida, deși cronică a unui război de fondare a viitoarei civilizații romane, are ca personaje pe lângă zei, eroi și războinici și foarte multe personaje feminine. Acestea, fie că sunt zeițe, nimfe, regine, mame, amazoane, preotese, fecioare, doici, sclave, corespund în mare măsură cu tipurile feminine ale societății romane contemporane ale poetului Vergilius. Astfel, tipurile feminine (din punct de vedere social) demne de reținut ale Principatului lui Augustus, perioada de creație vergiliană, erau: matroanele, vestalele și curtezanele.¹

De asemenea, poetul Vergilius însușește personaje feminine în hainele zeițelor, sau ale unor regine, actori politici cu care Augustus a luptat în mod direct pentru instaurarea Principatului său. Dido seamănă prin pasiune și comportamentul dezinvolt cu o curtezană a Romei, dar și cu celebra Cleopatra a Egiptului, o femeie foarte senzuală, care și-a trăit din plin pasiunea, având relații amoroase cu personaje ale politicii romane. Iunona, deși o zeiță cu nume roman, este mai degrabă o dușmancă de neîmpăcat romanilor, asemeni punilor, sau altor dușmani ai Romei. Ea este cea care a susținut războiul dintre latinii, care deja se aflau în Latium la venirea lui Eneas, cu tovarășii eroiului troian. Iuno este și personificarea diviziunii și vrăjbei care a susținut războaiele civile romane, războaie fratricide, care au rănit Roma, inclusiv Augustus a fost actor în ultimul dintre ele, dar le-a pus capăt prin regimul său politic.

¹ Vezi teza noastră de doctorat Strehie Mădălina, *Condiția femeii în cadrul familiei romane de origine ecvestră în perioada Principatului*, Ediția a II-a, Craiova, Editura Universitaria, 2012, Capitolul II, *Condiția femeii în societatea romană*, pp. 68-128.

Și Iuno este o întruchipare a Cleopatrei prin puterea sa politică, Egiptul, țara căreia îi era regină, era pe atunci grânarul lumii antice.

Matroanele romane, dar și figurile feminine importante din Principatul lui Augustus sunt prezente prin Venus, care în Eneida este mamă și zeiță, mai puțin zeiță a dragostei și a voluptății. Credem că în Venus, Vergilius a avut-o ca model pe Diva Livia, soția lui Augustus, dar și mama energică a următorului împărat, Tiberius.

Vestalele, cele mai influente și cinstite femei romane, sunt și ele prezente în ipostaze duble: profesionale prin zeițele fecioare și prin Sibyla din Cumae, dar și morale prin Lavinia, fecioara castă și nobilă, care, în calitate de prințesă autohtonă a Latiumului, va deveni mireasa colonizatorului troian Eneas, punând capăt războiului.

Amazoanele prezente în epopeea vergiliană amintesc pe de-o parte de femeile gladiator din Roma, pe de altă de îndrăznețele femeii etrusce, emancipatele lumii antice², sau de eroinele istoriei romane (istorie pe care Vergilius o cunoștea foarte bine).

Am folosit pentru acest studiu atât varianta tradusă din latină a Eneidei³ a lui George Coșbuc, pe care o considerăm foarte poetică și apropiată de textul original vergilian, text pe care, însă, l-am consultat și în varianta latinească.⁴ Am folosit doar varianta de traducere a marelui poet George Coșbuc, pentru că personal, o preferăm tuturor celorlalte variante românești de traducere.

Personajele feminine ale Eneidei

Cea mai prezentă femeie în Eneidei, dar și cea mai activă este Iunona, zeița romană echivalentă Herei. Fiind căsătorită cu Iuppiter ea este o matroană. Ea este prezentată de multe ori alături de șeful panteonului roman, Iuppiter. La Vergilius, deși Iunona are nume roman, caracterul și comportamentul sunt eminentamente străine, fiind o femeie pătimașă, plină de ranchiună, răzbunătoare, ca orice dușman neîmpăcat al romanilor. Ea este mai degrabă reprezentantul grecilor care nu vedeau cu ochi buni ridicarea puterii romane și stăpânirea Mării Mediterane. „Mânia mâhnitei Iunone” i-a făcut pe troineii lui Eneas să treacă prin multe încercări, pentru a coloniza și fonda o nouă putere în Peninsula Italică. Zeița este aducătoare de „multe dureri” ca o „vrăjmașă regină”. Prin aceste epitete poetul poate face aluzie la Cleopatra, care i-a învrăjbit pe actorii politici ai Romei lui Augustus, provocând multe dureri prin războiul civil care i-a opus pe Augustus și Antonius. Cleopatra se intitula ea însăși zeiță, considerându-se întruchiparea zeiței Isis.

Zeița Iunona este mai mult regină, decât femeie și mamă, o „regină vrășmașă” Romei, care nu își slăbește adversarul absolut deloc, chinându-l: „...amaruri atâtea gătindu-i...” lui Eneas care dorea să întemeieze o nouă Troie, de fapt o nouă putere în Mediterana care să conteze, așa cum Augustus dorea să transforme o Romă regională într-o Romă mondială.

Ca orice femeie Iunona este foarte pasională, în opoziție cu spiritul roman pragmatic: „Patimi atâtea de mari s-ascundă sub piepturi chiar zeii?” De asemenea, Iunona are preferințe, fiind capricioasă și acționează de multe ori potrivit instinctelor, dând dovadă de solidaritate feminină cu Dido, regina punilor, tot o femeie: „Veche-o cetate era, de tyrii clădită, Carthago/.../Pe-astă cetate-o iubea mai mult decât toate, Iunona.”⁵ Plină de răzbunare Iuno

² Pentru informații detaliate vezi: Strehie Mădălina, „Asemănări între femeia romană cu cea greacă și etruscă-Studiu comparativ” în volumul *Ipostaze ale femeii în lumea antică (greacă și romană)*, coordonator STRECHIE Mădălina, Craiova, Editura Universitaria, 2010, 166 pagini, ISBN: 978-606-510-947-6, pp. 71-99.

³Vergilius, *Eneida*, traducere în forme originale de George Coșbuc, Prefață și note de Ion Acsan, Editura Mondero, București, 2004.

⁴ ****Œuvres de Virgile*, Texte Latin, Publiées avec une introduction biographique et littéraire des notes critiques et explicatives des gravures, des cartes et un index, *L'Énéide*, par Paul Lejay, Paris, Librairie Hachette, France, 1928.

⁵Vergilius, *op. cit.*, p. 12.

„nu se mulțumește doar cu rătăcirea pe mare a troineilor, ci dorește și urmărește să-i distrugă definitiv, pentru ca niciodată să nu se mai refacă. Ea gândește strategic pregătindu-le tot felul de capcane și furtuni navale, aici poetul face aluzie la luptele maritime ale romanilor, unele dezastruoase pentru aceștia, flota fiind tot timpul o vulnerabilitate pentru romani.

Puterea sa regească o face să aibă la dispoziție multe nimfe, care unele au similarități cu sclavele romane, deoarece le oferă ca recompensă aliaților ei, cum a fost cazul nimfei Deiopeia „cea mai cu farmec copilă”, oferită zeului vânturilor Eolus, pentru a le trimite troienilor vânturi și furtuni maritime care să-i abată din drum. Așadar Iunona se comportă mai multe ca un șef de stat, ca un faraon, așa cum era Cleopatra, care dorea limitarea intereselor romane în Marea Mediterană, de aceea Iunona este percepută drept despotică și plină de venin, aluzie din nou la Cleopatra care s-a sinucis cu veninul cobrelor.

Iuno este și comandant militar, la fel ca orice șef de stat femeie, la fel ca și Cleopatra, grecoaică prin origine și adversar militar la propriu pentru Augustus: „Iuno e-n rândul dintâi, și-ncinsă cu paloș ea cheamă.”⁶ Are și determinarea unui războinic deținând „cruda mânie”, ea este „nedomolită”, dar ea poate fi și „cu graiul smerit” ori cu „lacrimi” atunci când interesele ei o cer.

Venus, o rivală a Iunonei și totodată tipul clasic al matroanei romane, este prezentată în Eneida drept mamă, în contrast cu latură sa senzuală, cu care era cunoscută în mitologia greacă. Pentru fiul ei, Venus, intervine la șeful panteonului roman, Iuppiter deoarece Eneas era „al ei”. Personajul venusian seamănă izbitor cu Diva Livia, soția lui Augustus, care își impune fiul ca împărat.

Venus, ca orice mamă este îndurerată de necazurile copilului ei, fiind mai tot timpul „cu suflet mânit și cu genele pline de plânset.”⁷ Venus are rol și de profetesă, ca orice matroană romană care avea grijă de religia căminului ei. Apelativul cel mai des utilizat în Eneida pentru Venus este Citrerea, care îi dezvăluie originile și tradițiile cultului acestei zeițe în civilizația romană. Zeița este, pe lângă o matroană influentă și grijulie, și o războinică desăvârșită, ea fiind și „copila pământului tragic” asemănătoare cu eroinele istoriei romane, deoarece este prezentă în luptă atunci când țara i-o cere: „...fată și-n umblet și-n port, și-n arme ca fetele-n Sparta.”⁸ Ca o adevărată căpetenie de oști, Venus este protectoarea maternă nu numai a lui Eneas, ci a întregului grup expediționar al acestuia, fiind o adevărată *mater nationis*, așa cum o reclama de altfel dinastia Iulienilor.

Ca orice matroană, Venus este mamă, „cea sfântă”, deoarece i-a dat naștere lui Eneas, „fiu al zeiței”, copiii fiind calitatea cea mai de preț a unei matroane romane. Ea este gata de a face orice pentru fiul ei, inclusiv de a otrăvi, numele ei traducându-se și prin venin. Ea îi otrăvește dragostea lui Dido, care îi întârzie realizarea destinului fiului ei. Ea are rol și de educator pentru vlăstarele sale, deoarece în Eneida ea apare și în postura de dascăl al lui Eneas, fiind pe lângă mamă și cea care „povățuiește”, ea este „mama dionică”, „mama nereică dragă” „frumoasa lui mamă”, apelative care îi demonstrează noblețea originii, foarte importante pentru orice matroană romană. Ea gândește „cuminte”, dar este și „speriată” pentru viața fiului ei. Venus „cea plină de farmec” face uz de farmecele ei la soțul ei zeul Vulcan pentru a-i făuri arme lui Eneas, pentru a-i crește șansele acestuia în lupta cu adversarii.

Nimfele sunt prezentate colectiv sau individual, tot timpul fiind supusele zeițelor, așadar un fel de sclave domestice romane, care le însoțeau pe matroanele romane. Cele mai importante sunt Manto, o nimfă italică, (se pare că de acolo vine etimologia Mantuei,

⁶*Ibidem*, p. 57.

⁷*Ibidem*, p. 15.

⁸*Ibidem*, pp. 22-23.

localitatea natală pentru Vergilius, de aceea el o și immortalizează) și Venilia, mama lui Turnus, adversarul lui Eneas.

Demetra este altă zeiță care apare în postura de matroană, dar și Cybele, care este „mama cea nobil-a zeilor”.⁹ Cybele este mai mult decât o zeiță în Eneida, ea fiind „înalta zeiță” care îmblânzește și leii. Vergilius o asemuie cu Roma însăși care supune neamuri după neamuri.

Orice matroană romană este și soție legitimă, o parteneră a soțului ei, care îl ajută și îi susține acestuia planurile cum este cazul Creusei, soția lui Aeneas, mamă pentru Ascanius, numit mai apoi Iulus. Ea are rolul premonitoriu în epopee sesizând destinul lui Eneas, acceptându-și rolul ei încheiat. Poate ca model pentru Creusa, Vergilius s-a inspirat din modelul primei soții ale lui Augustus.

Mamele troienilor, dar și ale latinilor sunt foarte respectate. Mulți războinici devin frați de arme, iar mama unuia devine și mama celuilalt. Ele au și cea mai crudă soartă pentru că își văd copii pierind în crudul război. Aceste matroane sunt cele mai reale personaje din capodopera vergiliană, mamele militarilor fiind cele mai pline de suferință femei.

Fecioarele sunt viitoare matroane, una din calitățile matroanelor era de a fi *univira*, adică soția unui singur bărbat. Și ele sunt personaje ale epopeei pentru că și ele sunt patrioate, la fel cum romanele erau trup și suflet alături de țara lor. Fecioarele troienilor „plâng”, „bocesc” își manifestă durerea fiind „despletite troience”, amintind de episodul disperării din cetatea romană când Hannibal a fost *ante portas*, iarmulte tinere nobile s-au sinucis pentru a nu ajunge în mâinile dușmanului.

Femeile ca mame, fecioare, iubite, nurori sau surori apar și în episoadele tragice de conducere pe ultimul drum al vitejilor căzuți în luptă. Ele își exprimă durerea impresionând chiar și zeii prin atitudinea lor: „despletite cu totul” și cu „nespusă bocire” „zguduiesc de jelire palatul” „Mame pe aici, și-amărate nurori și surori iubitoare/Pline de vaier amar și copii cei fără de tată.”¹⁰

De asemenea, personaje monstruoase precum Scylla, care îi pune la încercare pe troieni, este tot un personaj feminin, sau „cruda Celaeno cu Harpii” tot un simbol al răului întruchipat de femei. „Monștri pe lume nu sunt nicăirea, și blăstem”¹¹. Furiile, Parcele sunt tot femei, dar femei ticăloase care pun piedici eroilor și doresc să îi ducă spre piere. Circe este tot o femeie care apare în epopeea națională a romanilor, o vrăjitoare, simbol a naturii întunecate feminine.

Parcele apar ca dezlănțuiri feminine al mâniei și ororilor războiului. Alecto, este tot o divinitate a furiei. Muzele, precum Caliope apar și ele tot ca divinități feminine menite să-i aducă poetului inspirație.

Sirenele, ființe fabuloase și foarte înșelătoare reprezintă o altă ipostază feminină descrisă de Vergiliu.

Starea civilă a personajelor feminine ale lui Vergilius nu este doar de femei căsătorite, foarte multe personaje sunt întruchiparea vestalelor, care depuneau un jurământ de castitate. Astfel în această categorie avem atât zeițe, preotese, prințese, cât și amazoane eroine.

Athena, alias Minerva la romani este prezentă și ea în Eneida, ca o vestală, inclusiv prin îmbrăcămintea ei: „Vălul de față fecior-al zeiței...” știut fiind faptul că vestalele romane aveau o vestimentație distinctă, de regulă albă, care le acoperea, inclusiv fața, pentru a fi recunoscute de către toți romanii.

⁹*Ibidem*, p. 62.

¹⁰*Ibidem*, pp. 283-284.

¹¹*Ibidem*, p. 70.

Zeița vânătorii, Diana apare și ea în acest război al fondării, alături de Bellona, zeița războiului. Diana apare împreună cu nimfa ei Opis, dar și cu credincioasa ei muritoare Camilla. Diana, este și „tracica fată” care este tot o vestală a naturii, „Ție, Diana, fecioară, cea cu locașul prin codrii.”¹²Foebe zeița luminii este tot o zeiță tânără fecioară „pacinică”.

Iris, zeița mesageră a lunonei, este mai degrabă supusa acesteia pentru că ea le instigă pe „mamele troiene” să incendieze flota troienilor, pe motivul că flota le ducea soții, fii și iubiții în exil: „Hai s-aprindem curând, că-i izvor al răutăților flota.”¹³ Așadar Iris, „fala văzduhului” este mai mult decât o sclavă, ea are o misiune militară, chiar de dezinformare și de slăbire a moralului și a înzestrării adversarilor stăpânei sale, regina zeitelor. De aceea slăbiciunea feminină este taxată printr-un epitet misogin de către Vergilius „nesocotitele femei” care rămân divizate chiar și atunci când își dau serama că este un zvon destabilizator și rău voitor sfatul incendierii flotei, care deși nu le produce extincția întregii flote, le produce avarierea a patru corăbii: „Flota de moarte-a scăpat, dar patru corăbii pieiră.”¹⁴ Aurora, tot o divinitate a naturii este prezentată drept „fugând prin osia lumii”.

Luna apare și ea ca zeiță feminină a naturii, „Fata Latonei, și-al codrilor paznic, podoabă din ceruri!”¹⁵Vesta nu lipsește dintre zeițele amintite de către Vergilius deoarece ea era considerată foarte importantă pentru romani, inclusiv pentru Augustus, care avea grijă, ca și Vesta, de vatra romanilor. Tocmai prin cultul vetrei o prezintă Vergilius: „vetrele Vestei cărunte”, accentuând vechimea și tradiția acestui cult la Roma. Tradiția troiană este creionată de magistratul poet latin prin adjectivul „idalică”, adică de la Muntele Ida.

Nereidele sunt prezente și ele, Vergilius o amintește mai ales pe fecioara Panopeea. Alte nereide amintite în epopeea vergiliană sunt: Melite, Thetis, Spio, Nesae, Cimodoce și Thalia. Nu întâmplător nereidele, divinități maritime sunt aminite de poetul romanilor Vergilius, deoarece Marea Mediterană devenise deja *Mare Nostrum*, adică un lac roman.

Vestalele, cele mai importante femei din punct de vedere social și juridic în Roma, sunt amintite de către Vergilius mai întâi prin cea mai importantă vestală a istoriei romane, Rhea Silvia, mama celor doi gemeni, denumită în Eneida drept Ilia: „...Atunci va fi însărcinată de Mavors/Ilia, fată de rege, și gemeni va naște vestala.” Ilia/Rhea Silvia este personajul vestalei prezentat de poet într-o dublă perspectivă al tradiției cultului eminent roman, dar și al impactului acestui cult profesional feminin în mentalul colectiv latin.

Vergilius continuă versificarea importanței cultului vestalic în Roma. El o descrie pe zeița Vesta, socotită drept dătătoare de „legi” romanilor, ceea ce demonstrează încă o dată importanța vestalelor în lumea romană a noii forme de guvernământ, Principatul, care avea nevoie de tradiții. Ori tradiția vestalică era foarte importantă, mai ales din perspectivă legală, deoarece vestalele acționau de multe ori ca niște veritabili notari ai Romei, fiindcă ele păstrau testamentele oamenilor politici și nu numai.

Vestalele sunt descrise de către Vergilius și în exercițiul cultural: „Neprihănite femei, duc sfintele odăjdii”¹⁶.

Sibylla este tot o vestală, în postura sa profesională, fiind cea care oferea sfaturi, având un bun renume printre locuitorii Italiei. Ea este considerată mai mult decât un oracol, ea este un aliat pentru Eneas, la fel cum vestalele erau aliatele Romei, indiferent cine era la conducerea ei.

¹²*Ibidem*, p. 294.

¹³*Ibidem*, p. 132.

¹⁴*Ibidem*, p. 134.

¹⁵*Ibidem*, p. 237.

¹⁶*Ibidem*, p. 222.

„Dânsa de neamuri, de toate-n pământul ital, de războaie,/.../Știre-ți va da, și-ajutor, preamărita, cărărilor tale.”¹⁷ Ea este mai degrabă o șefă a vestalelor, *virgo vestalis maxima*, care știa mersul lucrurilor în Italia, deoarece avea informații despre toate acțiunile politice și despre toți liderii din regiune. Sibylla reprezintă așadar cartacterul național roman al cultului vestalelor și totodată importanța acestui cult în politica romană, el ocupându-se cu întreținerea spiritului Romei, simbolizat prin focul sacru pe care ele aveau menirea să-l întrețină. De multe ori, poetul o descrie cu epitetul purității sale, necesar cultului vestalelor, „curata”.

Mai presus de acestea, Sibylla era o adevărată profesionistă în arta prezicerii, preoteasă a lui Apollo, era celebră în bazinul Mării Mediterane. Renumele ei era deja cunoscut lui Eneas, troian, deci din Asia Mică, deși ea își avea templul în Cumae: „Ale grozavei Sibyle pe care și-n gânduri și-n vorbe/Zeul din Delos o-nspiră, și-i face fățiș viitorul.”¹⁸ Capacitățile sale oracologice erau foarte bine cunoscute în Marea Mediterană, fiind pentru romani și o mândrie locală, făcând concurență celebrei Phitia.

Templul sibilin era construit în așa măsură încât să potențeze ocultismul. Sediul acestui templu era o peșteră cu o ramificație de „o sută de guri” cu alte „o sută de ganguri”, potențând astfel vocea sibilină care avea astfel o acustică specială, auzindu-se prin toate cele o sută de culoare. Ea are menirea de a certifica voința troinilor de a fonda „locuințe statornice în Latium”. În versurile dedicate Sibyllei, Vergilius versifică una din trăsăturile mentalului colectiv latin, simbol al pragmatismului religios roman, DO UT DES, dau ca să mi se dea. Astfel Eneas îi promite Sibyllei cinstire, „mari sărbători”, „nobil locaș”. Ea se implică astfel în soarta lui Eneas și îi arată acestuia poarta spre Infern, mai mult îl și conduce prin Infern, acționând ca un ghid, datorită capacităților sale extra-senzoriale. Ea îi oferă lui Eneas un set de reguli de comportament în lumea de dincolo, lume pe care o pot vedea doar „...puținii, pe care-i iubește Iupiter, domnul, pe care-i rădică la stele virtutea/Pot și născuții de zei...”¹⁹. Așadar ea are virtute, iar Eneas este semizeu, de aceea pot vizita Infernul.

Sibylla are autoritatea unei șefe a vestalelor, având „poruncă”, fiind și foarte inteligentă, informațiile sale fiind foarte exacte la fel ca „sfânt adevăr”. Ea este cea care îi găsește în Infern pe cei căutați de către Eneas. Înțelepciunea și ghidajul ei prin Infern oferite lui Eneas îi aduc epitetul de „cărunta”, în sensul de înțeleapta.

Lavinia, viitoarea soție a conditorului Eneas îi este prezisă acestuia de către tatăl său, Anchise, în Infern. Ea are toate calitățile morale ale unei vestale, fiind pură, nobilă și demnă de familia sa. Ea va crea o moștenire care îi va fi dusă mai departe de către Rhea Silvia.

Tipul imperial al femeii, Lavinia se fla la vârsta măritişului, care era decis de *pater familias*, ca în orice familie romană: „fata, cea-n vârstă de-ajuns și cu ani împliniți măritării.”²⁰ Portretul ei fizic seamănă cu al zeițelor, poetul insistă pe podoaba ei capilară, ea are părul de „flăcări”, „despletit”, „aprins”, „văpaie”, fiindu-i predestinată lui Eneas care „Năzuind din pământuri străine, bărbatul/...și mândru, pe culmi în cetate domni-va”²¹. Căsătoria Laviniei îi este hotărâtă de tată, ca pentru orice fiică din familiile romane de vază, aici este o alianță politică (la fel cum făceau de multe ori ordinele romane care prin căsătorie urcau pe scara socială-așa cum era cazul ordinului ecvestru). Vergilius prezintă și dota Laviniei, (un indiciu care ține de dreptul roman real din timpul poetului) care era formată din arme pentru ajutorul viitorului soț: „roibi, trei sute repezi ca vântul”. Această alianță politică între latini și troieni pecetluită printr-o logodnă, ulterior căsătorie, produce vrajbă părinte

¹⁷*Ibidem*, p.79.

¹⁸*Ibidem*, p. 141.

¹⁹*Ibidem*, p. 146.

²⁰*Ibidem*, p. 176.

²¹*Ibidem*, p. 176.

notabilitățile autohtone latine, în special Turnus este revoltat deoarece Lavinia îi fusese promisă lui. Femeia devine un premiu al învingătorului din războiul latino-troian.

Deși devine motiv de război, ea era încununarea păcii, fiind simbolul unirii și fondării unei noi moșteniri care unea două civilizații: latină și troiană, menirea ei era aceea ca „pacea pe veci întărește-o cu sfânta-nrudire.”²² Asistă la deznodământul luptei stând alături de tatăl său. Are momente de slăbiciune în care intenționează să își ia viața pentru că ea „este al relelor cap și temeiul pierii e dânsa”²³ pentru neamul ei latin.

Camilla este tot o fecioară, dar etruscă, ea seamănă mai degrabă cu o gladiatoare, o protejată a zeiței Diana, fiind o amazoană desăvârșită „Fată, cu suflet războinic”, o luptătoare de cavalerie foarte pricepută, regină, „Fala pământului nostru, fecioară...”²⁴. Ea întruchipează eroismul vestalelor și patriotismul lor, combatant, vestalele fiind cele care aveau grijă de focul sacru al Romei, considerat sufletul cetății. Ea fiind etruscă amintește de emancipatele femei etrusce, de la care femeia romană, din timpul poetului a moștenit foarte multe trăsături.

Prin Camilla poetul întruchipează patriotismul roman de genul feminin, femeile romane erau la fel de patriote ca și partenerii sau rudelor lor masculine.

Camilla este un soldat foarte bine pregătit, înarmat până în dinți și priceput în tehnicile de luptă ale cavaleriei, arcașă, specialistă în lupta cu sabia și cu sulița: „Toată-mbrăcată-n zadarnic oțel și cu sulița noastră.”²⁵ Ea este șefă militară peste o armată de amazoane precum, Acca, Larina, Tulla, Tarpeia, specialiste și ele în armele vremii. Toate erau de „neam ital” demonstrând o dată în plus tăria și vitejia femeilor romane, dar și componența lui *populus Romanus*: latini, sabini și etrusci. Camilla prin manifestarea în luptă pare un gladiator, ea este „îndârjita”, „turbata fecioară”.

Ea moare în toiul luptei la fel ca un erou, durerea pierderii sale este cu atât mai mare pentru latini pentru că au pierdut un braț armat foarte bun: „Urlet amar de femei ridicând spre văzduhul cu stele.”²⁶

Iuturna este un personaj feminin special al Eneidei. Ea este sora lui Turnus, nobilul ital, cel care pierde în lupta cu Eneas. Iuturna este fecioara plină de înțelepciune care își sfătuieste fratele și care alege să se sinucidă atunci când fratele său pierde pe câmpul de luptă, pentru a nu cădea în mâinile învingătorilor.

Curtezanele, femei foarte prezente în Roma tuturor formelor de guvernământ, sunt și ele personaje de seamă ale Eneidei. Având un statut social foarte umil, ele erau scalve, de aceea ele erau străine, etnic, în majoritate covârșitoare de lumea romană, fiind considerate *meretrices*, un fel de mărfuri însuflețite, parte a unei veritabile industrii sexuale, plătitind impozit statului roman pentru activitățile lor. Dido este aici pe lângă regină și întruchiparea curtezanelor Romei.

Ca orice femeie curtezană, Dido este credulă, „Dido cea neștiutoare de sorți”²⁷, dar și plină de frumuseți fizice, ca orice curtezană romană, a cărei singură avere și totodată succes era frumusețea fizică. Regina dușmanilor romanilor este descrisă prin atribute ale senzualității: „văpăia iubirii”, iar portetul ei fizic este cel al unei curtezane de prim rang din capitala romanilor, care avea nenumărați clienți: „Vine spre templu, măreață și urmată de cete de tineri,/ Dido, cu pasul încet, nespuns de frumoasă regină.”²⁸

²²*Ibidem*, p. 288.

²³*Ibidem*, p. 321.

²⁴*Ibidem*, p. 292.

²⁵*Ibidem*, p. 293.

²⁶*Ibidem*, p. 302.

²⁷*Ibidem*, p. 22.

²⁸*Ibidem*, p. 29.

Dido suferă asemeni curtezanelor Romei, care aveau un statut mizer în societatea romană, fiind cu adevărat „sărmană”. Cu toate acestea modelul Cleopatrei, regina străină, demnă, îi inspiră lui Vergilius comparații magistrale. Dido este regină, fondatoarea Carthaginei, ea construiește temple, face alianțe militare sau politice, comportându-se ca o regină, dar una senzuală și foarte feminină. Ea este frumoasă asemeni Diane, beneficiind din plin de despotismul oriental pentru că: „Drepturi împarte și legi, de pe tron...”²⁹ Dido așa cum ea însăși spune în versurile vergiliene este obișnuită cu discriminarea într-o lume a bărbaților, așa cum și curtezanele erau destinate unei sorți pline de suferință:...”prin multe-aruncat-m-a soartea/.../Știu ce-i amarul și eu am milă de oameni ce sufer-,”³⁰. Ea este cucerită în dragoste prin daruri, așa cum se întâmpla și cu curtezanele romane, care erau dăruite de clienții lor din sferele politicii romane cu daruri scumpe, chiar cu reședințe imobiliare: „inima biete regine prin daruri, s-o mistuie-n flăcări.” Dragostea pentru Dido este o pedeapsă, ca orice curtezană trebuia să se nu se implice emoțional, pentru că era o afacere.

În cazul reginei punice era o pedeapsă venită de la zei pentru că îl abătea pe Eneas de la menirea încredințată de zei, la fel cum Cleopatra a provocat dezbinare între aliații lui Caesar: „Dido mi-l ține p-Eneas acum cu vorbe/Dulci amăgindu-l...”³¹

Curtezanele romane puteau fi ucise de către oricine, ele având un statut umil de sclave, la fel ca și Dido „sărmana menită pierii” care „ardea de drag” pentru Eneas. Deși regină, Dido, asemeni Cleopatrei, este o pasională „regina răzbită de văpaia iubirii”³² uitându-și statutul de regină cu totul, fiind mai cu seamă o femeie, care se dedă păcatului, fiind însuflețită de „patimă”, pentru a fi „iubită” „i se dete nevastă” lui Eneas, în ciuda rațiunii și a intereselor țării ei. Dido este supusă „amorului”, fiind „plină de-ncredere” se lasă pradă sentimentelor „umbla nebună-frioasă”, „cu flăcări de Furii turbate”, având parte din cauza iubirii de „chinul cel mult”, „gemut de dureri”, „crudă iubire”, „pierduta cu sufletul Dido./Moartea și-o cere;...”³³ La fel ca orice curtezană a Romei, și Dido este și „părăsită”, „urgisită”, „nemernică” și „singură” atunci când frumusețea ei nu mai este pe placul clienților ei puternici. Ea sfârșește prin sinucidere cu otravă și prin aruncarea în sabie „străpunsă cu fierul” prin „silnica moarte”, moarte frecventă și printre curtezanele romane.

Sclavele sunt și ele menționate ca personaje feminine secundare, așa cum erau de fapt în Roma antică, poetul Coșbuc traduce termenul de sclave prin sugestivul „roabe”.

Doicele nu puteau lipsi din Eneida, fiind foarte importante în societatea romană, de aceea apare și Caieta, doica eroului troian Eneas, cea care prin jerta ei întrupează creația colonizatoare a lui Eneas pe tărâm italic.

Concluzii

Deși cronică unui război și epopeea eroului Eneas, Eneida are multe personaje feminine active. Vergilius animă în epopeea națională a romanilor și multe tipuri feminine din perioada sa, cea a Principatului lui Augustus. Femeile contemporane lui i-au servit ca modele: matroanele, inclusiv cele din familia imperială, vestalele, cele mai pline de considerație femei din societatea romană, (inclusiv împăratul se înclina în fața lor), curtezanele, intelectualele și spiritualele acelei vremi.

Structura socială a femeilor din Eneida este la fel de diversă, iar starea civilă a personajelor feminine din Eneida este de două feluri: căsătorite și necăsătorite. Fie că sunt zeițe, regine, amazoane, prințese, femei de condiție umilă, doici, mame de militari, sclave,

²⁹*Ibidem*, p. 29.

³⁰*Ibidem*, p. 33.

³¹*Ibidem*, p. 34.

³²*Ibidem*, p. 89.

³³*Ibidem*, p. 103.

ființe fabuloase, ființe monstruoase, Vergilius le descrie *sine ira et studio*, fără misoginism, discursul lui fiind foarte echilibrat, chiar dacă este un discurs despre genul feminin socotit de poet foarte schimbător.

Eneida este o capodoperă și din perspectiva personajelor ei feminine, personaje foarte active clădite după tiparele societății romane augustane.

BIBLIOGRAPHY:

Badea Simina, Alina-Livia Nicu “Aspects of Early Common Law and Canon Law vs. Roman Law: the Law of Marriage and the Legal Condition of Married Women”, în *Annals of the University of Craiova, Series: Philology – English*, year IV, No. 1, Editura Universitaria, Craiova, 2003, pp. 16-22.

Badea Simina, “The language of law and administration – a diachronic approach” în *The Knowledge-Based Organization – Behavioural and Social Sciences. Conference Proceedings 4*, “Nicolae Bălcescu”, Land Forces Academy Publishing House, Sibiu, 2009, pp. 211-214.

Badea Simina, “Translation and the Dialogue of Legal Cultures in a Multilingual Europe” în volumul *Globalization and Intercultural Dialogue: Multidisciplinary Perspectives, Section: Communication and P.R.*, editor I. Boldea, Editura Arhipelag XXI Press, Tîrgu-Mureș, 2014, p. 315-320 (ISBN 978-606-93691-3-5), 2009, pp. 211-214.

Bayet, Jean, *Literatura latină*, în românește de Gabriela Creția. Versurile au fost traduse de Petre Stati. Studiu introductiv de Mihai Nichita, Editura Univers, București, 1972.

Cizek, Eugen, *Istoria Literaturii Latine*, vol.I, II, ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Grupul Editorial Corint, 2003.

Grimal, Pierre, *Literatura Latină*, Traducere de Mariana și Liviu Franga. Note suplimentare și cuvânt înainte de Liviu Franga. Medalion biografic Pierre Grimal de Eugen Cizek, București, Editura Teora, 1997.

Goody, Jack, *Familia europeană. O încercare de antropologie istorică*, traducere de Silvana Doboș, Iași, Editura Polirom, 2003.

****Œuvres de Virgile*, Texte Latin, Publiées avec une introduction biographique et littéraire des notes critiques et explicatives des gravures, des cartes et un index, *L'Énéide*, par Paul Lejay, Paris, Librairie Hachette, France, 1928.

Sâmbrian Teodor, *Instituții de drept roman*, Craiova, Editura Sitech, 2009.

Strechie Mădălina, *Condiția femeii în cadrul familiei romane de origine egească în perioada Principatului*, Ediția a II-a, Craiova, Editura Universitaria, 2012, Capitolul II, *Condiția femeii în societatea romană*, pp. 68-128 (teză de doctorat).

Strechie Mădălina, „Asemănări între femeia romană cu cea greacă și etruscă-Studiu comparativ” în volumul *Ipostaze ale femeii în lumea antică (greacă și romană)*, coordonator STRECHIE Mădălina, Craiova, Editura Universitaria, 2010, 166 pagini, ISBN: 978-606-510-947-6, pp. 71-99.

Țenescu, Alina, „Space, body and identity in Postmodern Francophone literature”, in *International Journal of Arts and Sciences*, publicație indexată ProQuest, Ulrich’s, Cabell’s, IJAS, Roma, Italia, martie 2013, ISSN 1944-6934, Vol. 6 (1), pp. 619-626.

Țenescu, Alina, Subchapter „Female Body as Dissatisfaction” in “Space, body and change in the architecture of Postmodern poetry” (Chapter 11) in *Challenging Change, Literary and Linguistic responses*, edited by Vesna Lopičić and Biljana Mišić Ilić, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, 2012, pp. 131-150.

Țenescu, Alina, “Issues of gender communication in the short story “Wants” by Jewish writer Grace Paley”, în *Analele Universității din Craiova, AUC, Seria Limbi Străine Aplicare*, 2006, ISSN 1841-8074, pp. 433-440.

Vergilius, *Eneida*, traducere în forme originale de George Coșbuc, Prefață și note de Ion Acsan, Editura Mondero, București, 2004